

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Максименка Артема Сергійовича на тему «Повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Повідомлення особі про підозру посідає особливе місце в структурі етапів досудового розслідування, оскільки воно є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності та визначає подальше спрямування кримінального провадження.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора України, щомісяця повідомляють про підозру в учиненні близько 15 тис. кримінальних правопорушень. Водночас органи досудового розслідування та прокуратури нерідко відступають від вимог процесуальної форми, визначеної кримінальним процесуальним законом, під час реалізації процедури повідомлення особі про підозру з підстав, визначених ч. 1 ст. 276 КПК України, що призводить не тільки до протизаконного та безпідставного обмеження прав учасників кримінального провадження, а й надалі ставлять під сумнів можливість досягнення завдань кримінального провадження загалом.

Також актуальність наукового дослідження інституту повідомлення про підозру засвідчують і дані статистичної звітності, згідно з якими впродовж останніх років спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості поданих скарг на повідомлення про підозру (2020 року – 226, 2021 року у Єдиному державному реєстрі судових рішень розміщено 351 ухвалу стосовно оскарження повідомлення про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України)).

Проблемні питання повідомлення особі про підозру стали предметом дослідження в наукових працях таких учених: Ю. І. Азарова, Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, М. І. Бажанова, О. В. Батюка, О. В. Бауліна, Г. П. Власової, А. А. Вознюка, В. І. Галагана, Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, В. С. Зеленецького, Ю. А. Іванова, О. В. Калиновського, Л. М. Карнеєвої, О. В. Капліної, О. П. Кучинської, Л. М. Лобойка, О. С. Мазур, В. Т. Маляренка, А. В. Молдована, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, О. І. Наливайка, В. Т. Нора, М. Я. Никоненка, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, М. М. Почтового, Г. І. Процько, І. В. Рогатюка, В. В. Рожнової, С. В. Слїнька, З. Д. Смітїснко, М. С. Строговича, О. С. Тарасенка, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, С. С. Чернявського, В. П. Шибїка, О. Г. Шило, М. С. Шумила, В. М. Юрчишина та ін.

Однак зазначені дослідження проводили переважно в період чинності КПК України 1960 року, у зв'язку з чим такі праці становлять суто науковий інтерес у

контексті порівняльного правознавства, водночас сучасна практика правозастосування актуалізує необхідність конкретизації наукових пошуків у розрізі проблем чинного кримінального процесуального закону.

На дисертаційному рівні безпосередньо питанню повідомлення про підозру присвячено дослідження: О. В. Фараон (2017), С. Г. Кримчука (2020), В. В. Лаврової (2021), О. М. Атаманова (2021). Також деякі аспекти повідомлення про підозру, зокрема, щодо оскарження такого повідомлення, були предметом наукового пошуку І. І. Холондовича (2020), Х. М. Танривердієва (2020).

Попри високий рівень наукової розробленості питань, пов'язаних із повідомленням особі про підозру, до цього часу не сформовано єдиного підходу до визначення поняття та сутності повідомлення особі про підозру, чітко не окреслено єдиний процесуальний механізм такого повідомлення, зокрема щодо окремої категорії осіб та осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, зокрема, з огляду на практику ЄСПЛ, а також увагу не спрямовано на можливі зловживання підозрюваним своїми правами з позицій концепції зловживання правами в кримінальному провадженні, наслідки скасування повідомлення особі про підозру й здійснення такого повідомлення в умовах воєнного стану.

Наведена вище актуальність поставленої перед собою Максименком А. С. проблеми, демонструє високий рівень необхідності системного вивчення й переосмислення питання повідомлення особі про підозру, гарантії забезпечення прав підозрюваного, зокрема під час застосування заходів, забезпечення кримінального провадження. Крім того, проблемні питання інституту повідомлення особі про підозру та практики його реалізації в кримінальному процесі України в контексті нового кримінально-процесуального законодавства ще не були предметом комплексного дисертаційного дослідження. Зазначені обставини підкреслюють актуальність теми дисертації Максименка А. С.

Метою дисертаційного дослідження є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного спрямування, пов'язаних із визначенням інституту повідомлення про підозру в кримінальному провадженні, і на цій підставі формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства й практики його застосування в контексті предмета дослідження..

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації є науково-обґрунтованими. Максименко А. С. застосував всі необхідні для досягнення поставленої мети знання, що дозволило

комплексно підійти до формулювання висновків і рекомендацій за результатами дисертаційного дослідження.

Основну частину обґрунтування наукових положень складає: висвітлення генези інституту повідомлення про підозру в кримінальному провадженні; з'ясування стану наукових досліджень проблем повідомлення про підозру на сучасному етапі; характеристика законодавчого забезпечення інституту повідомлення про підозру та практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ); аналіз підстав здійснення повідомлення про підозру; визначення процесуального порядку підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру; розробка пропозицій з удосконалення правового регулювання оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні; виокремлення особливостей повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб; визначення шляхів вдосконалення повідомлення про підозру особам, які переходять від органу досудового розслідування; окреслення комплексу засобів, що забезпечуватимуть процесуальний порядок повідомлення про підозру неповнолітнім, іноземцям й особам, які не володіють державною мовою.

Методологія дисертаційного дослідження обрана влучно та вірно, що дозволило ефективно досягти поставленої мети та виконати визначені завдання. На підставі аналізу дисертаційного дослідження, слід підкреслити, що високий рівень використання автором загальнонаукових та спеціально юридичних методів осмислення юридичних категорій дозволили сформувати якісні проміжкові та основні висновки в дисертаційному дослідженні.

У методологічному підході до розв'язання поставлених завдань автором використані різноманітні методи, а саме: *діалектико-матеріалістичний* метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також *загальнонаукові* (емпіричні – спостереження, порівняння, експеримент; емпірико-теоретичні – абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання, узагальнення; теоретичні – аналогія, аксіоматичний метод, екстраполяція, ідеалізація, історичний метод, системний підхід, систематизація, класифікація, типологія, формалізація, визначення, опис, інтерпретація) та *спеціальні* методи юридичної науки, зокрема: *історико-правовий* – під час дослідження генези інституту повідомлення про підозру в кримінальному провадженні (підрозділ 1.1), а також під час вивчення антології наукових досліджень відповідного спрямування (підрозділ 1.2); *системно-структурний* – для визначення змісту досліджуваних категорій та правових явищ, зокрема формування понятійно-категорійного апарату (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2), систематизації практики ЄСПЛ і формування пропозицій щодо використання в Україні іноземного досвіду (підрозділ 1.3) й удосконалення процесуального порядку такого повідомлення (розділ 2), комплексного аналізу положень нормативно-правових актів і розроблення пропозицій щодо

реформування законодавства (підрозділи 2.2, 2.3, розділ 3); *порівняльно-правовий та компаративний* – для комплексного аналізу національного законодавства й підзаконних нормативно-правових актів, норм міжнародного права та права інших країн, що становлять правову підставу повідомлення про підозру (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *логіко-юридичний (догматичний)* – під час розроблення понятійного апарату, формування пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів (розділи 1–3); *статистичний* – для аналізу вивчених матеріалів кримінальних проваджень, результатів анкетування (розділи 1–3, додатки); *соціологічні (анкетування, інтерв'ювання, опитування)* – для вивчення думок практичних працівників, з'ясування ефективності застосування правового інституту й організаційних заходів (розділи 1–3).

Емпіричну основа дослідження та науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України за 2015–2021 роки, а також матеріали практики Конституційного Суду України, Верховного Суду, ЄСПЛ; результати вивчення 115 кримінальних проваджень за цей період; зведені дані анкетування 148 слідчих Національної поліції України, 78 прокурорів, 57 адвокатів, 25 суддів з м. Вінниці, Дніпра, Житомира, Львова, Києва, Харкова та Хмельницького. Під час вивчення матеріалів практики і визначення ключових аспектів обраної проблеми використано слідчу, прокурорську, суддівську й адвокатську практику, а також особистий досвід роботи автора в практичних підрозділах органів досудового розслідування.

Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження сформульовані відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. *Об'єктом дослідження* є суспільні відносини, що складаються у сфері кримінальної процесуальної діяльності в разі повідомлення про підозру. *Предметом дослідження* є повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків та рекомендацій. Максименко А. С., використав всі необхідні праці вітчизняних і зарубіжних вчених, що галузево чи комплексно здійснювали наукові дослідження у визначеній тематиці. Слід окремо підкреслити якість та обсяг опрацювання аналітичних, статистичних і емпіричних джерел, що дозволило автору критично висловлюватись, щодо окремих позицій учених, а також комплексно та системно аргументувати власне бачення.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень повідомлення особі про підозру як інституту кримінального процесуального права та його реалізації в кримінальному процесі України

з огляду на сучасний стан законодавства, правоохоронної діяльності, міжнародні правові стандарти в галузі кримінального судочинства та практики ЄСПЛ.

Максименком А. С. у роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій.

Викладене вище підтверджує актуальність обраної Максименком А. С. теми дослідження та необхідність подальшого опрацювання цього напрямку наукового дослідження.

До найважливіших положень, що містять елементи наукової новизни, і можуть бути зараховані до числа тих, що сформульовані вперше, слід віднести наступні:

сформульовано кримінальну процесуальну модель механізму повідомлення особі про підозру на підставі практики ЄСПЛ, що становить сукупність правових засобів, які визначають процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру; процесуальний порядок підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру прокурором або слідчим чи дізнавачем за погодженням із прокурором; оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні, а також впливають на кримінальні процесуальні відносини;

запропоновано процесуальний алгоритм повідомлення особі про підозру, що охоплює визначені дії слідчого/прокурора на кожному з етапів: перший – збирання доказів; встановлення обставин, які підлягають доказуванню, і причетності особи до вчинення кримінального правопорушення; другий – безпосереднє формування підозри на підставі отриманої інформації, що передбачає фактичну («достатність доказів») і юридичну («вчинення кримінального правопорушення певною особою») складові; третій – формалізація підозри, її процесуальне оформлення; четвертий – роз'яснення прав підозрюваному; п'ятий – подальша перевірка підозри.

Окрім викладеного, низка інших наукових положень автора містять елементи оригінальності та є внеском у розвиток науки та практики кримінального процесу.

У першому розділі: «Загальнотеоретичні та правові основи інституту повідомлення особі про підозру», автором визначено періодизацію інституту повідомлення про підозру; на підставі дослідження змісту поняття «повідомлення про підозру в учиненні кримінального правопорушення» у значенні відповідного процесуального акта сформульовано авторське комплексне визначення терміна повідомлення про підозру; визначено якісні характеристики, яким має відповідати підозра, щоб її ЄСПЛ вважав обґрунтованою.

У другому розділі дисертації: «Процесуальний порядок здійснення повідомлення особі про підозру в кримінальному провадженні», автором досліджено питання: повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення у порядку, передбаченому ст. 278 КПК України; можливості

уповноваженій службовій особі затримувати особу без ухвали слідчого судді у випадку, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, або підозрюваної у вчиненні злочину, передбаченого ст. 255, 255-1, 255-2 КК України (п. 3 та п. 4 ч. 1 ст. 208 КПК України) та запропоновано внесення змін до КПК з метою забезпечення дієвості кримінального провадження. Автором також запропоновано внесення змін до КПК щодо затримання особи прізвище, ім'я, по батькові якої невідомі на момент затримання. Не залишено поза увагою автора і алгоритм підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру, а також особливості та підстави оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні.

У третьому розділі дисертації: **«Повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюють особливий порядок кримінального провадження»** автором досліджено особливості повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб; повідомлення про підозру особам, які переховуються від органу досудового розслідування та повідомлення про підозру неповнолітнім, іноземцям та особам, які не володіють державною мовою. У результаті чого на підставі аналізу нормативно-правової бази, наявних результатів наукових досліджень, а також думки практичних працівників надано ряд пропозицій щодо удосконалення нормативно-правового регулювання питань повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюють особливий порядок кримінального провадження

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дослідження впроваджено та може бути використано у:

правозастосовній діяльності – для надання методичних рекомендацій практичним працівникам у застосуванні закону з питань процесуального порядку здійснення повідомлення про підозру (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 січня 2022 року);

науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення, опрацювання та вирішення проблемних питань, пов'язаних зі здійсненням повідомлення про підозру й оскарженням повідомлення слідчого, прокурора про підозру (акт Національної академії внутрішніх справ від 14 квітня 2022 року);

освітньому процесі – під час підготовки робочих програм, методичних матеріалів і викладання навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Досудове розслідування», «Особливі порядки кримінального провадження», а також укладання підручників і навчальних посібників із зазначених юридичних дисциплін (акт Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2021 року).

Повнота викладення положень дисертації та в опублікованих працях. Результати та висновки отримані в процесі дисертаційного дослідження використані та відображені в: п'яти наукових публікаціях, серед яких дві статті - у

виданнях, включених МОН до переліку наукових фахових з юридичних наук, три статті - у науково періодичних виданнях інших держав; тезах-доповідей на одній міжнародній і двох всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дотримання академічної доброчесності. Матеріали дисертаційного дослідження є власним дослідженням автора в контексті заявленої тематики. Використані позиції, результати та інші наукові здобутки інших авторів мають посилання на відповідне джерело, що вказує на дотримання принципів академічної доброчесності.

Важливість для юридичної науки, одержаних автором дисертації результатів. Враховуючи комплексний підхід до виконання дисертаційного дослідження, значну кількість проаналізованої літератури, статистичних даних і емпіричних матеріалів, а також визнаючи значний науковий внесок Максименка А. С. у наукову розробку теоретичних та практичних засад у відповідній галузі, слід звернути окрему увагу на можливі не доопрацювання, що містить дисертаційне дослідження.

1. Дискусійним залишається розподіл автором у підрозділі 2.2. процесу підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру на п'ять етапів, оскільки, визначений автором другий (формування підозри на підставі отриманої інформації) та третій (формалізація підозри, її процесуальне оформлення) етапи, є включають в себе взаємопов'язані дії та заходи. Поряд з цим, п'ятий етап – подальша перевірка підозри – взагалі виходить за межі поняття «підготовки та вручення письмового повідомлення про підозру» та може бути віднесена до оскарження повідомлення про підозру. Під час публічного захисту дисертації цікаво було б почути думку автора щодо саме такого підходу до етапів.

2. Більшій актуальності дослідженню питання оскарження повідомлення про підозру в кримінальному провадженні надало б використання результатів опитування саме осіб, які захищають свої або представлені інтереси, порушені повідомленням про підозру (підозрюваний, захисник). Це також надало б можливості визначити проблемні аспекти цього питання.

3. У підрозділі 3.1. «Особливості повідомлення про підозру щодо окремої категорії осіб» автор доходить висновку, що доцільним було б доповнити ч. 1 ст. 480 КПК України таким змістом: «11) Керівників та інших працівників органів досудового розслідування». При цьому автор, навіть звертаючи увагу на думку О. В. Сачко («...законодавець передбачив підвищений ступінь захисту щодо судді, навіть щодо присяжного та адвоката, але всупереч логічності не бажає цього зробити відносно інших сторін кримінального процесу, зокрема, слідчого та прокурора»), залишає поза увагою прокурора в запропонованих змінах щодо осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. Така позиція автора потребує додаткового уточнення.

У той же час, висловлені зауваження мають дискусійний, уточнюючий і не принциповий характер, що в результаті не впливає на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Дисертація Максименка А. С. на тему «Повідомлення особі про підозру як інститут кримінального процесуального права» що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним оригінальним дослідженням, що в повній мірі відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року №261 (зі змінами та доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44), а її автор Максименко Артем Сергійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

заступник директора

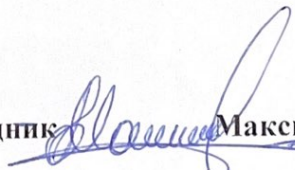
Навчально-наукового інституту

права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, старший дослідник

Максим ПОЧТОВИЙ

Підпис Почтового М.М. засвідчую

Перший проректор

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

заслужений діяч науки і техніки України

полковник поліції

Олександр ЮНІН